

Марцел Черни, д-р

*Славянски институт – Академия на науките на Чешката република
(Прага)*

† Дана Хронкова, д-р

(Черношице)

ПРАЖКАТА ВЕРСИЯ НА ДРАМАТА „МАЙСТОР И ДЯВОЛ“. НЯКОЛКО БЕЛЕЖКИ ВЪРХУ ЧЕШКИЯ ПЕРИОД НА КИРИЛ ХРИСТОВ (1929–1938)

Резюме. Статията се фокусира по-подробно върху характеристиките на първата, досега непубликувана, пражка версия на драмата на Кирил Христов „Майстор и дявол“ от 1935/1936 г., чийто ръкопис се съхранява в Литературния архив на Музея на националната книжнина в Прага (необработен фонд „Христов Кирил“). Обръща се внимание на оригиналната легенда за строителя на църквата „Възнесение Богородично и Св. Карл Велики“ на пражкото възвишение Карлов, която Христов е познавал от различни източници, и на генологичните аспекти на самата пиеса (авторът я нарича „пражка драматична легенда“). Проследяват се обстоятелствата относно нейния генезис и възможните ѝ генетични връзки с други литературни текстове от различен произход. По-рано се е предполагало, че авторът е изградил сюжета на драмата основно върху историческото изследване на енорийския свещеник Карел Навратил (1830–1887) за църквата на Карлов от 70-те години на XIX век, използвайки и по-нататъшните литературни адаптации на легендата. Сега обаче беше установено, че изследването на Навратил, и преди всичко драмата на Кирил Христов, с цялата си архитектурна структура и композиция, се основават на по-стария текст на историческата повест на Едуард (Едвард) Херолд (1820–1895) „Строителят на Карлов. Повест от времената на Карл IV“ („Stavitel Karlova. Povídka z časů Karla IV.“) от 1853 г. *Ключови думи:* Кирил Христов, българска драма, Прага, легенда, дявол, Карл IV, българо-чешки литературни отношения, Карел Навратил, Едуард (Едвард) Херолд

Чешката литература и култура в творчеството на Кирил Христов са пространна тема в областта на рецепцията, и до днес ненапълно доизяснена. До момента съществува само една книжна библиография със събрани извадки от славистични публикации в чешкия и немския печат, която може да е полезна при разработването на тази проблемати-

ка.¹ Все още обаче липсва задълбочен анализ на непознатия материал от източниците, съхранявани в различни чешки и български архивни фондове, голяма част от които продължават да са необработени и неинвентаризирани (посоченото далеч не се отнася само до богатото пражко наследство на К. Христов, но и до архивите на колегите и приятелите му от Чехия, България, Германия и др., с които той е поддържал кореспонденция).²

С оглед на обема на настоящата статия, по-нататък ще се съсредоточим върху няколко избрани факта, свързани с престоя на К. Христов в междувоенна Чехословакия – ще се насочим предимно към интензивната му работа в областта на драматургията, на която той се посвещава през 30-те години на миналия век, по време на най-дългия си престой в Прага – от 1929 до 1938 г. (поетът пребивава в Прага и още два пъти, през 1898 и през 1912 г.).

По-конкретно, ще разгледаме първоначалния (чешки) вариант на пиесата на К. Христов „Mistr a čert“ („Майстор и дявол“) от 1935–1936 г.,³ създадена след лирическият цикъл от 40 сонета „Symphonie

¹ Библиографията „Кирил Христов в Чехия“ [ориг. Kiril Christov v Čechách] е съставена въз основа на картотеката с ръкописни фишове на Славянския институт при АН на ЧР, допълвана от края на 40-те години на миналия век. Автор на книжното издание е Зденек Урбан (URBAN 1978), публикувана е и в превод на български език (УРБАН 1979: 79–89).

² Вж.: рамкиращите проблематиката изследвания на Франк Волман (WOLLMAN 1928: 100–104), Венцеслава Хавличкова [= Бехиньова] (HAVLÍČKOVÁ 1948a; HAVLÍČKOVÁ 1948b: 66–86 [главата „Symphonie Prahy K. Christova a její hodnocení v Bulharsku a u nás. Shody Christovových veršů s J. Vrchlickým a rozdíly od problémů současných básníků v Bulharsku“]), Дана Хронкова (HRONKOVÁ 1963: 340–341, 349–352, 360–363; ХРОНКОВА 1963: 424–425, 435–440, 450–454; HRONKOVÁ 2005: 19–20), Светла Гюрова и Георги Вълчев (ГЮРОВА – ВЪЛЧЕВ 1969: 96–114), В. Бехиньова (БЕХИНЬОВА 1978: 205–215), З. Урбан (URBAN 1979: 369–374), Марцел Черни (ЧЕРНИ 2017, ČERNÝ 2018), както и значително надхвърлящото ги по обем изложение в монографията на Михаил Арнаудов (АРНАУДОВ 1967: 177–194, 366–377, 391–396).

³ Макар че ръкописът е завършен през 1935 г. (срв. немския откъс CHRISTOV, K. Die neue Kirche am Karlshof. Eine Szene aus dem Stück „Meister und Teufel“. Zeichnungen von M. Marešová. Aus dem bulgarischen Manuskript übersetzt von Noémi Molnárová. In: *Prager Presse*, XV, 1935, č. 229, 25. 8., příl. Die Welt am Sonntag, č. 34, s. 4–5), под предговора към машинописното копие (първата редакция) на окончателния вариант на „Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие“ е посочена датата 22 юни 1936 г.; срв. „Майстор и дявол“, необработен фонд *Christov Kiril* (Христов Кирил), Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (Литературен архив на Музея на националната книжнина в Прага) (по-нататък ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие*. София: Завети, 1939).

Prahy“ („Симфонията на Прага“)⁴, вдъхновен, също както и пиесата, от Прага и излязъл на чешки през 1932 г. в превод от **Владислав Шак** (1860–1941). В основата на драмата с подзаглавие „Сцени из пражкия живот през XIV век“ е старопражката легенда за строежа на храма „Възнесение Богородично и Св. Карл Велики“ на възвишението Карлов в Прага, позната в няколко варианта.

По мнението на най-авторитетните специалисти по архитектура храмът е една от перлите на европейската готика⁵. Това свято място, на което се намира някогашният манастир на регулярните каноници на Св. Августин (на чеш. *klášter řeholníků sv. Augustina*), издигащ се над Новия град на Прага (на чеш. *Nové Město*), е основано от Карл IV (1316–1378). Целта на чешкия крал и император на Свещената Римска империя, един от най-значимите владетели от Късното средновековие, е била чрез строежа на храма да бъде почетена паметта на неговия патрон – Св. Карл Велики. Основният камък е положен през 1350 г., а след повече от четвърт век (през 1377 г.) църквата е осветена, като междувременно тя претърпява и значителни преустройства, отразени в легендите за нея.

Отношението на К. Христов към състоянието на тогавашната чешка драматургия явно е било резервирано; това личи и от бележките в дневника му, озаглавен „Време и съвременници“:

Моите събеседници знаят, че аз отгатвам същинските [причини за това пражкият Народен театър да отхвърли пиесата му, бел. авт.], но се срамуват да признаят, че съм прав. Казвам им доста раздражен: – Гледайте, вие чехите нямате нито една-едничка репрезентативна пиеса на тема из историята си. Най-добрата за сега е „Вацлав IV“ от Дворжака – оня полковник-лекар, когото преди няколко години военен съд осъди за позорно деяние [...]. Какъв източник на изкуството, което изисква преди всичко чистота, може да бъде такава измърсена душа – не е трудно да си представим. При все туй споменатата негова пиеса – развлечена, невъзможно построена – си остава и днес най-добрата драма на историческа тема. Вие знаете нея, знаете и моята...⁶

⁴ CHRISTOV, K. *Symphonie Prahy*. Bulharská knihovna; sv. II. Přel. Vladislav Šak. V Praze: Nákladem vlastním, 1932. – Машинописният оригинал на книгата, останала неиздадена и до днес, се съхранява във фондовете на Славянската библиотека в Прага (Slovanská knihovna v Praze, сигн. В 5941). Още през 1931 г. В. Шак публикува два откъса от нея на чешки език (I и XXX сонет със снимка на автора) в сп. „Slovanský obzor“ (II, 1931, № 5–6, с. 8). В България цикълът излиза едва през 1937 г. със заглавие „Каменният блян на Прага“, при това само като част от стихосбирката „Вълнолом“ (вж.: ХРИСТОВ 1937).

⁵ Срв. LÍBAL, D. *Pražské gotické kostely*. Praha: Kovanda, 1946, s. 68.

⁶ ХРИСТОВ, К. *Съчинения в пет тома*. Т. V. Ч. 1. *Време и съвременници*. *Откъси от дневник в единадесет тома*. Ред. Св. Гюрова и Т. Тихов. София: Българ-

К. Христов взема предвид и историческата драматургия на **Йозеф Кайетан Тил** (1808–1856) и на **Алоис Ирасек** (1851–1930) – за него тя е традиционна за времето си класика, придържаща се към историческите първоизточници и към автентичните детайли. Вижда я също така и като въплъщение на остарялата представа за жанра, още повече, че той и не може да има разбиране за широката популярност, както и за народното признание, на които се радват двамата автори. Познавал е и споменатата в цитата пиеса от **Арнощ Дворжак** (1881–1933), чието пълно заглавие е „*Král Václav IV*“ („Крал Вацлав IV“; 1910), отхвърлена не толкова по интелектуални и естетически причини, колкото поради клеветническата кампания срещу А. Дворжак, организирана от чешките консервативни кръгове в последните години от живота му.

Според К. Христов представителна за чешката сцена би трябвало да е драма като създадената от него, или както самият той я нарича, като „пращката драматическа легенда“ „Майстор и дявол“. И авторът си представя, не без самочувствие, че тя може да бъде включена в репертоара на пражкия Народен театър, игнорирайки мрачната по онова време политическа атмосфера в Европа, настъпила след инвазията на Адолф Хитлер, която в Чехословакия е още по-тежка. Авторът съпровожда текста си със специален „Предговор“⁷, в който пространно разяснява теоретичните принципи за построяването на драмата.⁸ В края му, макар и да не се идентифицира с каквито и да било националистически нагласи, той не забравя да подчертае, че е направил компромис с цялостната естетика в името на пряката аналогия с конкретната политическа ситуация: „Без да смятам, че появата на дадено художествено произведение е възможна само в съвсем строго определено време, аз мисля, че „Майстор и дявол“ не иде в негодна доба. Когато политическите събития се така неочаквано и застрашително менят и когато вятърът и от север и от юг все по-често ни носи националистически напеви и лек мирис на барут, аз мисля, че пиеса като предлаганата не иде случайно, без време“.⁹

В пиесата на К. Христов оживяват редица реално съществували герои, свързани с пражкия двор от времето, когато се развива действието, сред тях са например кралят и императорът Карл IV, майсторът строител Петър Парлерж от Гмюнден,¹⁰ кметът на Стария град Вацлав Рокицана, кралският оберхофмайстер Бушек от Велхартце и др.

ски писател, 1967, с. 713.

⁷ ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол*, с. V–XI.

⁸ По-късно част от този предговор (по-точно пасажът за взаимните влияния между театъра и филма) е включена от К. Христов и в увода на научно-фантастичната пиеса „Откривател“ (ХРИСТОВ 1938: 209–217), която също е написана в Прага.

⁹ ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол*, с. X.

¹⁰ В машинописа е означен като „Петър от Гмюнд“ (пак там, с. 4).

Усилията на автора са насочени най-вече към представянето на чешкия крал Карл IV като универсален защитник на правата на чехите и като защитник на чешките интереси. Чрез думите на главния герой, строителя Бохуслав, звучащи като бароково-възрожденски апологии на чешкия език и народ, К. Христов изгражда образа на гордия родолюбец, противопоставящ се на чужденците и на потисничеството над чешкия дух (вероятно това е и далечен отглас от проблематичните чешко-немски отношения в междувоенна Чехословакия).

Пиесата така и не е поставена на сцена, тя остава и неиздадена – отпечатани са само някои откъси от нея (вж. по-нататък). В Чехия е досъпътен един единствен екземпляр от машинописния оригинал, запазен в посочения по-горе пражки архив на К. Христов, който е и предмет на настоящата статия.¹¹

Малко след като е завършена, пиесата „Майстор и дявол“, тъй като е предназначена за чешка сцена, е сполучливо преведена от поетесата и преводачката **Иржина Карасова** (1898–1943), близка приятелка на бъдещата съпруга на Кирил Христов – **Ноеми Молнарова** (1900–1978), а по-късно приятелка и съмишленица на самия поет.¹² Преводът на И. Кара-

¹¹ ХРИСТОВ, К., Цит. съч.

¹² Ноеми Молнарова и Иржина Карасова имат основна заслуга за популяризирането на творбите на К. Христов в Чехословакия по време на най-дългия му престой в Прага през 30-те години на миналия век. Тяхно дело е и изготвянето на избраните творби на К. Христов – CHRISTOV, K. *Výbor z básní a prosy*. Přel. Jiřina Karasová, Noémi Molnárová. Knihovna Československo-bulharské vzájemnosti, sv. 2. V Praze: Československo-bulharská vzájemnost, 1935, което и досега остава последният опит за цялостно представяне на поета и белетриста в самостоятелна книжна публикация на чешки език. Н. Молнарова превежда също така комедията на К. Христов „Ръченица“ (на чеш. *Račeniца*), играна в Прага през 1932 г., а след това и през 1937 г., но с алтернативното заглавие „Девойка търси герой“ [на чеш. *Děvče hledá hrdinu*] и в преработка на режисьора Ото Минаржик; в окончателния си вариант – в превод на Молнарова и Минаржик – пиесата излиза едва през 1959 г. [CHRISTOV 1959]. В ръкопис остава и утопично-нравствената драма „Откривател“ (на чеш. *Vynálezce*), тя също никога не е играна на чешка сцена. – О. Минаржик (1888–1961) е известен режисьор от междувоенния период. Той режисира повечето от циклите пиеси на различни славянски автори, инициирани от Сдружението на славянските жени (*Jednota slovanských žen*) и играни на „Сцената на добрите автори“ (*Scéna dobrých autorů*) на Художествената беседа в квартал Смихов (*Umělecká beseda na Smíchově*). Първата пиеса, поставена на нея е именно „Ръченица“ от К. Христов, а подготовката ѝ от самото начало е съпроводена от скандал. Срещу „Ръченица“ остро възразяват представителите на тогавашна Югославия, които познават първата версия на драмата от 1917 г., провокираща шовинистични нагласи към Малката Антанта, т. е. антисръбски и антирумънски настроения. В отговор К. Христов преработва пиесата, прехвърляйки

сова обаче също не вижда бял свят. В периода 1935–1936 г. на страниците на пражките периодични издания „Prager Presse“ и „Národní listy“ са публикувани само някои отделни сцени от нея (15 картина „Новият храм“¹³; 6 картина „Карл IV“¹⁴), а част от българския ръкопис, по-точно цялата 6 картина „Карл IV“¹⁵, е отпечатана и в софийския „Вестник на вестниците“.

Избраната от К. Христов тема безспорно притежава известна монументалност, тъй като и съдбата на самия храм е доста драматична – превзема е многократно както от хуситите, така и от чужди нашественици – за последно през 1757 г., когато в Прага нахлуват пруските войски – тогава той е опожарен няколкократно от горящи снаряди, а внушителният му купол е почти разрушен. Според историците църквата „Възнесение Богородично и Св. Карл Велики“ е дело на неизвестен и до днес представител на италианската школа, близък до строителя на пражката катедрала „Св. Вит“ – **Матей от Арас** (на чеш. Matyáš z Arrasu, на френски Mathieu d'Arras; ок. 1290–1352). Легендата за храма, от която изхожда К. Христов при написването на пиесата си, очевидно е доста по-късна от самия строеж. Съдейки по края на преданието (пламва пожар, постепенно обхванал сградата и разпространил се по дървеното скеле, използвано за издигането на храма), може да се предположи, че легендата всъщност е вдъхновена от запалването на купола по време на споменатата по-горе пруска окупация¹⁶. Самата легенда се базира на преданията за чешкия майстор **Бохуслав Станек**, или **Станко**, ученик

действието в друго време – Балканската война; така национализмът в драмата придобива антитурско звучене, а сърбите се оказват съюзници вместо врагове. Премиерата на „Ръченица“ се състои единствено в Прага (Христов присъства и на репетициите), а в България тя не предизвиква интереса на професионалните театрални среди. Детайлите около чешката постановка са описани подробно от К. Христов в предговора му към второто преработено издание на пиесата от 1933 г. (ХРИСТОВ 1933: VII–XVI).

¹³ CHRISTOV, K. *Die neue Kirche am Karlshof*. Op. cit., s. 4–5 [ориг. ХРИСТОВ. К. *Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие*, с. 175–182].

¹⁴ CHRISTOV, K. Karl IV. Eine Szene aus dem Theaterstück „Meister und Teufel“. Zeichnungen von M. Marešová. Aus dem bulgarischen Manuskript übersetzt von Noémi Molnárová. In: *Prager Presse*, XVI, 1936, č. 177, 28. 6., příl. Die Welt am Sonntag, č. 26, s. 3; CHRISTOV, K. Karel IV. (Scéna z dramatu „Mistr a čert“). Přel. Jiřina Karasová. In: *Národní listy*, LXXVI, 1936, č. 203, 26. 7., příl., s. 10 [ориг. ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие*, с. 65–72].

¹⁵ ХРИСТОВ, К. Карл IV (Сцена из новата пиеса „Майстор и дявол“). – *Вестник на вестниците*, XXI, 1936, бр. 83, 3. 10., прил. Чехословашко, s. p. [ориг. ХРИСТОВ. К. *Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие*, с. 65–72].

¹⁶ Спр.: NAVRÁTIL, K. *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého a bývalého královského kláštera řeholníků Lateranských sv. Augustina, nyní městské nemocnice, na Hoře Karlově v Novém Městě pražském*. V Praze: Hynek Militký a Novák, 1877, s. 17, 123–124.

на френски и италиански майстори, и за уникалния начин, по който той издига невиждан дотогава свод без нито една носеща колона, подпрян само на стени „от половин тухла“. Тъкмо този Бохуслав става главен герой в драмата на българския творец.

Легендата съществува в няколко версии, които без съмнение е познавал и самият К. Христов. Спомената е например в сериозното изследване на историка **Вацлав Владивой Томек** (1818–1905) „*Dějepis města Prahy*“ („История на град Прага“ в 12 тома, 1855–1901), публикувана е и в различни издания на пражките легенди и сказания от XIX в., като така е съхранена и до днес.

Вероятно най-разпространената от всички е версията на **Алоис Ирасек**, поместена в книгата му „*Staré pověsti české*“ („Старинни чешки предания“). Акцентът в нея е поставен върху приказния (фаустовския) мотив за душата, продадена на дявола. Майсторът продава душата си на дявола, тъй като се страхува, че подпорите няма да издържат тежестта на свода. Когато по време на пожара скелето се срутва, той решава, че дяволът го е измамил, т. е. че храмът ще се сгромоляса. Следват няколко версии за смъртта му – в отчаянието си майсторът се дави в река Вълтава, обесва се или избягва в чужбина. Последната от тях има и продължение – след години той се завръща в града като непознат старец и умира до стените на непокътнатия храм, до гроба на Анежка, своята годеница, за която е щял да се ожени, ако успее да построи невиждана дотогава църква.

Очевидно първоначалният импулс за написването на „Майстор и дявол“ е дошъл от версията на преданието у К. Ирасек. Предизвикателство за автора се оказва преди всичко въпросът как в структурата на драматичния текст да бъде вплетен мотивът за съюзяването на Бохуслав с дявола. Нямаме предвид слуховете, разпространявани от враговете на Бохуслав, а вика на тълпата „Дяволът крепи купола!“¹⁷, чрез който пиесата достига кулминацията си – това е и най-драматичната картина – Бохуслав сам запалва скелето, но куполът на архитектурната перла въпреки това продължава да се извисява над църквата. С други думи, търсенията на автора са свързани с това как в пиесата дяволът да бъде показан като реален образ.

Още в начало на работата си по пиесата К. Христов пише в дневника си:

Светкавично, ощенесъбуден, най-мъчният пункт на постройката – онзи, който в продължение на месеци не можех да преодолее – бе разрешен: мотивът на дявола в легендата. Народът разгласява, че майстор Бохумил¹⁸ е подписал с кръвта си договор с дявола, който ще спа-

¹⁷ ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол*, с. 181.

¹⁸ Ще обърнем внимание и на факта, че в дневника на К. Христов главният герой първоначално фигурира с името Бохумил. По-късно обаче авторът го променя, спирайки се на името Бохуслав, което в отпечатаната версия е с

си великанския за него време купол (23 м. в диаметър) на храма на Карловйе, да не падне, като се дигнат скелите. Това добре, но как да оправдая аз като днешен художник вмешателството на дявола в тая работа? Бях решил да се откажа от този елемент на легендата.¹⁹

След това авторът описва една нова завръзка. Тя е допълнена от елемент на несподелена тайна, която той оставя за финал. Карл IV оказва гостоприемство на младата френска принцеса Мариана, преструвайки се, че тя е негова братовчедка, безрезервно вярваща в уменията на Бохуслав. Мариана започва да изпитва необяснимо емоционално привличане към майстора, без да знае истинските причини за това. Единственият, който е наясно, е Карл IV – той знае, че тя и Бохуслав всъщност са извънбрачни деца на чешкия крал Ян Люксембургски (в дневника си К. Христов опитва и вариант те да са негови признати наследници, но това му се вижда неправдоподобно предвид възрастта им). Затова в крайна сметка в пиесата те се явяват – заедно с Карл IV – като три от децата на Ян Люксембургски, родени от различни майки. К. Христов решава именно Мариана да изиграе ролята на изкусителката, т. е. на дявола. Още повече, че образът ѝ не е част от реквизита на остарялата романтична чешка драматургия. Принцесата не познава местните нрави и обичаи, една нощ тя решава да се преоблече като дявол и да се появи пред Бохуслав, за да му разкрие необяснимите си чувства, приемайки, че те са истинската любов. Така Мариана става причина за разигралата се в пиесата трагедия – хората, виждайки, че в стаята на Бохуслав влиза дяволът, се убеждават в това, че слуховете са верни. Ужасените работници отказват да влязат отново в църквата, както и да отстранят скелето. А когато Бохуслав запалва храма, любимата му Анежка се хвърля в огъня от отчаяние, тъй като е убедена, че той никога няма да може да победи мълвата за връзката си с Ада. (В повечето варианти епилогът не е толкова драматичен; в него Анежка най-често отива в Анежкия манастир, намиращ се в Стария град на Прага.²⁰)

След кулминацията идва ред и на финалната картина в пиесата, озаглавена „Ангел Хранител“, която на този фон изглежда само като един блед епилог. Карл IV разкрива на Бохуслав и Мариана истината за родствената им връзка и болният, психически разстроен, Бохуслав намира утеха при сестра си, която е срещнал току-що. Мариана става негова спасителка, помагайки му да се примири със съдбата си и да започне нов живот, а той доброволно приема изгнаничеството си и заминава за имението си в Италия.

вариант Богослав.

¹⁹ ХРИСТОВ, К. *Съчинения в пет тома. Т. V. Ч. 1.* с. 700.

²⁰ Манастирът е основан през 1231 г. от Анежка Пршемисловна, сподвижницата на Св. Клара от Асизи, най-малката дъщеря на чешкия крал Пршеми-съл Отакар I, наричана още Анежка Чешка, която през 1989 г. е канонизирана като католическа светица.

Драматичната интерпретация на К. Христов няма много общо нито с историята, нито с преданията. Тя е по-скоро декор, на чийто фон се редуват драматични и приключенски събития. Но въпреки това тя е своеобразен отзвук от драматургията на късния Романтизъм и не може да ѝ се отрече известна доза напрежение, както и освежаващ (псевдо)средновековен колорит (срв. например с клоунадата – шествието на шутовете и акробатите – познат атрибут от операта „Продадена невеста“ на Бедржих Сметана).

Темата има и други продължения. Например заслужава внимание една от най-старите публикации, разказваща за строежа на храма на пражкия Карлов. Става дума за историческата повест на художника и писателя **Едуард** или **Едвард Херолд** (1820–1895) „*Stavitel Karlova. Povídka z časů Karla IV*“ („Строителят на Карлов. Повест от времената на Карл IV“²¹), включена и в избраните му съчинения от 1881 г., озаглавени „*Dějepisné novely*“ („Исторически повести“). Със сигурност може да се твърди, че К. Христов е имал възможност да се запознае или с по-старата²², или с книжната версия²³ на тази повест. Значителни сходства между текста на Е. Херолд и драмата на К. Христов откриваме например при голяма част от имената на второстепенните герои – с целите си имена и доста колоритно са представени авторите на интриги срещу Бохуслав (те отсъстват в другите източници). Повестта (състояща се от 15 глави) и драмата (състояща се от 16 картини) си приличат и по цялостната си композиция – ще посочим само няколко произволно избрани примера: пета глава на повестта се нарича „*U veselé orpice*“ (При веселата маймуна)²⁴, която при Христов съответства на картина IV – „При Веселата маймуна“²⁵, седма глава „*Mistr Dětřich*“ (Майстор Дитрих)²⁶ при Христов е картина V – „Дитрих Пражки“²⁷, девета глава „*Milenci*“ (Любовници)²⁸ при Христов е картина VII – „Любящите се“²⁹, десета глава „*Úklady*“ (Интриги)³⁰ при Христов е картина VIII – „Коварства“³¹, единадесета глава „*Confraternitas Asinorum*“³²

²¹ HEROLD, E. *Stavitel Karlova. Povídka z časů Karla IV*. In: *Lumír*, III, 1853, č. 44–52, s. 1033–1043, 1067–1075, 1081–1091, 1106–1113, 1129–1137, 1158–1167, 1177–1187, 1212–1218, 1235–1245 (по-нататък HEROLD, E. *Stavitel Karlova*).

²² Пак там.

²³ HEROLD, E. *Eduarda Herolda Dějepisné novely I. Stavitel Karlova*. V Praze: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1881.

²⁴ HEROLD, E. *Stavitel Karlova*, s. 1072–1075, 1081–1082.

²⁵ ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол*, с. 39–50.

²⁶ HEROLD, E., *Stavitel Karlova* s. 1083–1088.

²⁷ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 53–62.

²⁸ HEROLD, E. *Stavitel Karlova* s. 1106–1113.

²⁹ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 75–86.

³⁰ HEROLD, E. *Stavitel Karlova* s. 1129–1135.

³¹ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 89–97.

³² HEROLD, E. *Stavitel Karlova* s. 1135–1137, 1158–1167, 1177–1178.

при Христов е картина X – „Confraternitas Asinorum“³³, дванадесета глава „Černá smrt“ (Черната смърт)³⁴ при Христов е картина XI – „Чума“³⁵, четиринадесета глава „Stavba“ (Градежът)³⁶ при Христов е картина XII – „Градежът“³⁷. Разбира се, необходимо е и по-детайлно сравнение между първообраза на Е. Херолд и текста на К. Христов, което да направи по-задълбочен коментара за механизмите на жанровата трансформация от белетристика към драма, но с оглед на ограниченото място, оставяме тази задача за друго изследване. Ще констатираме обаче, че Е. Херолд изхожда от по-стари източници – мотиви от повестта му откриваме още в ръкописите от началото на 30-те години на XIX век, съхранявани в енорията на Карлов. За прозата на Е. Херолд споменава и свещеникът **Карел Навратил** (1830–1887) в историческото си изследване „Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté...“ („Летопис на църквата „Възнесение Богородично“...“), преразказващо основните моменти от строежа на храма.³⁸

Има основания да се предполага, че освен от К. Ирасек и Е. Херолд, К. Христов е почерпил вдъхновение и от **Юлиус Кошнарж** (1862–1934).³⁹ Във варианта на легендата, преразказана от Кошнарж и озаглавена „O staviteli kostela na Karlově“ („За строителя на църквата на Карлов“; цитирано по 3 изд. KOŠNÁŘ 1992: 88–95), се появява един мотив, заинтригувал немалко български автори от поколението на К. Христов – става дума за мотива за вътрешната борба, породена от стремежа за творческо майсторство, художествено съвършенство и уникалност. На Бохуслав му е обещано да получи ръката на Анежка (дъщерята на пражкия кмет Вацлав Рокицана), ако се прослави с „някой голям майсторлък в градежа“⁴⁰, премахвайки така от пътя си своя нечестен съперник Ярош, опитващ се чрез интриги да омаловажи стро-

³³ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 111–118.

³⁴ HEROLD, E. *Stavitel Karlova* s. 1178–1187, 1212–1215.

³⁵ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 121–133.

³⁶ HEROLD, E. *Stavitel Karlova* s. 1235–1237.

³⁷ ХРИСТОВ, К. Цит. съч., с. 137–148.

³⁸ Срв.: NAVRÁTIL, K. *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého*, Цит. съч., с. 7–10. В резюмето на доклада си Дана Хронкова (HRONKOVÁ, D. Hra Kirila Christova Majstor i djavol. In: *Česko-bulharské kolokvium 2005. Resumé příspěvků*, 23.–24. května 2005. Praha: Aequitas, s. 19–20) посочва като основен източник за драмата на К. Христов изследването на В. Навратил. В процеса на изследването ни се оказа обаче, че текстът на Навратил, както и самата пиеса, се базират на цитираната по-горе повест от Е. Херолд (HEROLD, E. *Stavitel Karlova*, Цит. съч.).

³⁹ Дана Хронкова вижда въпросната книга в личната библиотека на К. Христов по време на гостуването си у Ноemi Молнарова в Прага през 1960 г.

⁴⁰ KOŠNÁŘ, J. *Staropražské pověsti a legendy*. K vydání připravili a ediční poznámku napsali Jaroslav Kabíček (textová část) a Jan Royt (obrazová část). Klub čtenářů. Rodinný klub, sv. 640. 3. vyd. [1. vyd. 1933]. Praha: Odeon, 1992, s. 90.

ежа и по този начин да осуети сватбата му с Анежка. Било е невъзможно посоченият мотив да убегне на въображението на К. Христов, той го избира за фабула, около която разполага по-голямата част от действието, представяйки характерни за епохата типаж от пражкия подземен свят, подкупени от Ярош – разбойници, крадци, комарджии, главорези и убийци. Фигурата на майстора, поставена в центъра на събитията, се откроява с честността, гордото самочувствие и въодушевлението си от факта, че именно той ще успее да построи храма, премервайки сили с най-прочутите за времето си европейски строители и архитекти – Матей от Арас и Петър Парлерж от Гмюнден. Бохуслав иска да защити името си на достоен представител на чешкото архитектурно изкуство.

Очевидно е, че авторът проектира самият себе си в образа на Бохуслав, както и че се превъплъщава творчески в образа на своя герой, вероятно правейки аналогия с усещането си за недооцененост в собствената си родина, резониращо в него и мотивиращо го в търсенето на универсалното „майсторство“. Впрочем подобен акцент има и в други творби на К. Христов – във втората му пражка пиеса „Откривател“, в поемата му „Богоборци“ и в историческата му драма „Боян Магестникът“. Чрез този мотив, битуващ в българския литературоведски дискурс като „стария антагонизъм между даровитата личност, повикана „да твори нови форми на живота“, и „консервативната и инертна маса“ – вечното страдание на неразбирания, непризнатия и отречения смел реформатор на морала, културата или изкуството“⁴¹, пиесата на К. Христов „Майстор и дявол“ се свързва по естествен начин със сценичната традиция на родната словесност. По-късната адаптация на драмата за българска сцена⁴² допринася също така и за затвърждаването на мястото на К. Христов в българската драматургия. Вече споменатият изследовател на личността и творчеството на поета, **Михаил Арнаудов**, пише следното относно отказа на К. Христов от темата за историческата обективност и истинността при адаптацията на пиесата за българска публика:

Колко малко историческо има в нея [т. е. в пиесата „Майстор и дявол“, бел. авт.] и как в същност всичко външнодекоративно на епохата прикрива една напълно съвременна основна тема, показва фактът, че първоначално лицата и обстановката са указвали на Чехия от времето на Карл IV (XIV в.), а после те биват прехвърлени към една по-раншна, и

⁴¹ АРНАУДОВ, М. *Кирил Христов. Живот и творчество*. София: Издателство на БАН, 1967, с. 391.

⁴² Адаптираната за българска сцена версия е пренесена във времето на цар Симеон, като е добавено и подзаглавието „Сцени из живота на българите в началото на X столетие“ (срв.: ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол. Сцени из живота на българите в началото на X столетие*. София: Завети, 1939).

то българска епоха, тази на цар Симеон. Защо авторът е намерил за нужно да прибегне до подобна промяна, можем само да предполага-
ме. Навярно като не успява да спечели чешките театрални кръгове за
представяне на драмата в пражкия Народен театър [...], Христов, кой-
то между това се завръща в София, предпочита да пренесе действието
на социално-психологическата си пиеса на българска почва, пак в
миналото, и това се оказва за него толкова по-лесно, че по същество
не се е налагало да се мени нищо и че само някои имена и обстоя-
телства е трябвало да се приспособят към българската обстановка и
традиция. Общият колорит на миналото, било X, било XIV в., е оставал
все същият – твърде условен, а не исторически верен – и центърът на
тежестта не се е измествал ни най-малко от чисто вътрешния живот.⁴³

Ще допълним казаното от М. Арнаудов, посочвайки, че още в пър-
вата („пражка“) версия на сценичния текст К. Христов създава повество-
вателна, гъсто населена с персонажи, на места изпъстрена дори с подчер-
тано филмови ефекти, драма с редица отклонения от основното действие,
в която основната цел не е толкова разгръщането на характерите и на
мотивите за действията им, колкото колоритността и театралната атрак-
тивност на самото представление. Действието се развива не само на Храд-
чани и в Новия град, но и по улиците около площада на Стария град. Кирил
Христов отвежда героите си в избите на старите къщи, в крчмите, сред ве-
селата компания на студентите от дружеството „Confraternitas Asinorum“
(във втората версия авторът го нарича „Магарешкото братство“), чийто
цвилещ хор дирижира Asinus rex (Царят на магаретата), и така пренася
зрителя в атмосферата на панаирното веселие с неговите акробати, коме-
дианти, гълтачи на ножове, шегобийци и всякакви разбойници. Целият
този разнолик,менящ се и пъстър свят се отразява като в калейдоскоп – и
създава образ, в който едновременно пулсират динамиката и ритъмът на
средновековна и на съвременна Прага. Поради монументалната зрелищ-
ност и скъпите ефекти (сценография, оригинални костюми, съответства-
щи на времето, декори, масови сцени и т. н.) сценичната реализация би
изисквала огромни финансови средства и разходи.⁴⁴

⁴³ АРНАУДОВ, М. Цит. съч., с. 391.

⁴⁴ Репертоарната комисия на пражкия Народен театър отхвърля пиесата
„Майстор и дявол“ (за решението на комисията Христов научава от писмо-
то на Отокар Фишер от 31.7.1936 г.) с аргумента, че пиесата е по-скоро една
„литературна драма“, отколкото същинска пиеса (срв.: ГЮРОВА – ВЪЛЧЕВ
1969: 100–101). От дневника на К. Христов личи, че той преживява тежко
официалното решение на комисията. Според него истинската причина за от-
хвърлянето е чисто политическа – за чехословашките съюзници от Малката
Антанта (Югославия и Румъния) би било абсолютно недопустимо на сцената
да се появи пиеса от автор, представител на народ от противниковия военен
съюз. Освен това Христов си внушава, че в основата на тези интриги са Бъл-

Всъщност „Майстор и дявол“ отстоява концепцията за „историчност“ на драмата на К. Христов, заради която той влиза в спор и с **Иван Вазов**.⁴⁵ И двете версии на пиесата „Майстор и дявол“ открояват съвременността чрез историческото, поканвайки на сцената „вечните“, непреходните теми. Затова е съвсем естествено, че К. Христов не смята за недостатък непридържането към историческите реалии и детайли – например в текста си той не взема предвид продължителността на строежа на храма на Карлов, това дали през Средновековието е съществувал техническият термин „зидам от половин тухла“, както и точния брой на извънбрачните деца на бащата на Карл IV – Ян Люксембургски, веселият крал с широко сърце. Във връзка с това в „Предговора“ му четем: „Може би не е излишно да напомня, че историческото в една драма е обикновен въпрос на облекло и на езиков колорит. Всяка историческа драма е всъщност драма модерна за времето, в което е била създадена“.⁴⁶

К. Христов си поставя за цел чрез пиесата си „Майстор и дявол“ да създаде нов тип драма, свързваща драматичния и филмовия език.⁴⁷ Въпреки донякъде консервативните си възгледи по отношение на изказа, К. Христов не е откъснат от немската или чешката (пражката) култура, поради което вижда как благодарение на авангарда, вдъхновен от филма, постепенно започват да се променят и театралните форми и похвати – новият театър вече не се нуждае от триединството на време, място и действие и търси нови изразни средства. Българския поет не успява да се надскочи изцяло – и макар да е доста далеч от тогавашния авангард, той все пак поне отчасти предава импулса от филмите в пиесата си „Майстор и дявол“. Повестта на Е. Херолд, от която К. Христов изхожда, показва и стремежа на автора, придържащ се към канона, да драматизира един второразряден прозаичен текст, изваждайки го по този начин от забравата, но без да го цитира или споменава пряко. Въпросът за това доколко става дума за непосредствено вдъхновение или за по-свободна творческа провокация е обект на друго, специално ориентирано към този проблем изследване (в случаи като този по-ранното литературознание би констатирало – неадекватно и прибързано – че става дума за плагиатство, но днес би било по-подходящо да се говори за *sui generis* пастиш). На място е обаче въпросът дали К. Христов всъщност не е

гария и българското посолство в Прага. Авторът изпада в дълбока депресия, обмисля самоубийство и обвинява чехите в ксенофобия (срв.: ХРИСТОВ 1967: 709–718).

⁴⁵ Вазов критикува К. Христов заради т.нар. „царска драма“, т.е. заради по-ранната постановка на пиесата му „Боян Магесникът“ в Софийския Народен театър.

⁴⁶ ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол*, с. IX–X.

⁴⁷ Вж. по-подробно пак там, с. V–XI.

предшественик на постмодернизма, т. е. до каква степен можем да възприемем адаптацията му като специфичен литературен експеримент. Така или иначе, ясно е, че няма как да се съгласим с коментара към текста на К. Христов „Пражки патила“, поместен в избраните му съчинения, относно отказа пиесата му да бъде поставена на пражка сцена: „Авторът използва една съвсем кратка средновековна легенда, която обогатява с поетичните си асоциации и с размислите си върху изкуството и любовта“⁴⁸.

Кирил Христов отхвърля традиционната драматургична композиция и разчленяването на действия (три или пет), той превръща разнообразието на мотивите в градиво, от което изгражда 16 относително самостоятелни сцени или картини, оживявайки действието чрез редуването им, подобно на филмов монтаж. Пиесата „Майстор и дявол“ на Кирил Христов представлява усилие, опит за преодоляване на установената форма, факт, достоен за вниманието на историците на българската драматургия, недооценен по достойнство и досега, който заслужава да бъде отразен – поне в най-общи черти – и с оглед на българо-чешките литературни взаимоотношения и контакти.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

АРНАУДОВ, М. *Кирил Христов. Живот и творчество*. София: Издателство на БАН, 1967.

БЕХИНЬОВА, В. „Каменният блян на Прага“ от Кирил Христов. – В: *Проблеми на новата българска литература*. София: Издателство на БАН, 1978, с. 205–215.

ГЮРОВА, С., Г. ВЪЛЧЕВ. Писма на чешки литератори до Кирил Христов. – *Литературна мисъл*, XIII, 1969, № 6, с. 96–114.

УРБАН, З. Художествени произведения от Кирил Христов, публикувани в чешкия печат през годините 1897–1944. – *Литературна история*, 1979, № 4, с. 79–89.

ХРИСТОВ, К. *Ръченица. Пиеса в три действия*. Второ издание. София: Т. Ф. Чипев, 1933.

ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол. Сцени из пражкия живот в XIV столетие*. Машинопис. Прага, 1936 [Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Christov Kiri].

ХРИСТОВ, К. Карл IV (Сцена из новата пиеса „Майстор и дявол“). – *Вестник на вестниците*, XXI, 1936, бр. 83, 3. 10., прил. Чехословашко, s. p.

ХРИСТОВ, К. *Откривател*. Драма в три действия. Предговор. – *Българска мисъл*, XIII, 1938, кн. 4, с. 209–217.

ХРИСТОВ, К. *Майстор и дявол. Сцени из живота на българите в началото на X столетие*. София: Завети, 1939.

⁴⁸ ХРИСТОВ, К. *Съчинения в пет тома*. Т. V. Ч. 1. *Време и съвременници...*, с. 893.

ХРИСТОВ, К. *Съчинения в пет тома*. Т. V. Ч. 1. *Време и съвременници. Откъси от дневник в единадесет тома*. Ред. Св. Гюрова и Т. Тихов. София: Български писател, 1967.

ХРОНКОВА, Д. По някои въпроси на българската литература в Чехия между двете световни войни. В: *Чехословакия и България през вековете*. София: Издателство на БАН, 1963, с. 415–455.

ЧЕРНИ, М. Кирил Христов – певец неудовлетворен, но неизпадащ в отчаяние... Към въпроса за ранната рецепция на творчеството му в Чехия (до 1918 г.). – *Съло, е-списание в областта на хуманитаристиката за българистични изследвания в периода X–XXI век*, V, 2017, № 10: <http://www.abcdar.com/magazine/X/%C4%8Cern%C3%BD_1314-9067_X.pdf> [пгел. 03.03.2022].

REFERENCES

ARNAUDOV, M. *Kiril Hristov. Zhivot i tvorchestvo*. [Kiril Hristov. Life and Work.] Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1967.

BECHYŇOVÁ, V. „Kamenniyat blyan na Praga” ot Kiril Hristov [“The Stone Dream of Prague” by Kiril Hristov.] In: *Problemi na novata balgarska literatura* [Problems of New Bulgarian Literature.] Sofia: Publishing House of the Bulgarian Academy of Sciences, 1978, pp. 205–215.

CHRISTOV, K. Die neue Kirche am Karlshof. Eine Szene aus dem Stück „Meister und Teufel“. Zeichnungen von M. Marešová. Aus dem bulgarischen Manuskript übersetzt von Noémi Molnárová. In: *Prager Presse*, XV, 1935, č. 229, 25. 8., příl. Die Welt am Sonntag, č. 34, s. 4–5.

CHRISTOV, K. Karel IV (Scéna z dramatu „Mistr a čert“). Přel. Jiřina Karasová. In: *Národní listy*, LXXVI, 1936, č. 203, 26. 7., příl., s. 10.

CHRISTOV, K. Karl IV. Eine Szene aus dem Theaterstück „Meister und Teufel“. Zeichnungen von M. Marešová. Aus dem bulgarischen Manuskript übersetzt von Noémi Molnárová. In: *Prager Presse*, XVI, 1936, č. 177, 28. 6., příl. Die Welt am Sonntag, č. 26, s. 3.

CHRISTOV, K. *Račenica. Hra o třech dějstvích*. Přel. Noémi Molnárová a Otto Minářík. V Praze: Dilia, 1959.

CHRISTOV, K. *Symphonie Prahy*. Bulharská knihovna, sv. II. Přel. Vladislav Šak. V Praze: Nákladem vlastním, 1932.

CHRISTOV, K. *Výbor z básní a prosy*. Přeložily Jiřina Karasová, Noémi Molnárová. Knihovna Československo-bulharské vzájemnosti, sv. 2. V Praze: Československo-bulharská vzájemnost, 1935.

ČERNÝ, M. České kontury první generace bulharské moderny. In: *Slavia*, LXXXVII, 2018, č. 1–3, s. 45–108.

ČERNÝ, M. Kiril Hristov – pevets neudovletvoren, no neizpadasht v otchayanie. Kam vaprosa za rannata receptsia na tvorchestvoto mu v Chehia (do 1918 g.). [Kiril Hristov – A Bard Unsatisfied, Yet Never Desperate... On the Early Reception of his Literary Work in Bohemia (up to 1918).] In: *Dzělo, e-spisanie v oblastta na humanitaristikata za balgaristichni izsledvania v perioda X–XXI vek*, V, 2017, № 10 [on-line]: Retrieved <http://www.abcdar.com/magazine/X/%C4%8Cern%C3%BD_1314-9067_X.pdf> [seen 03.03.2022].

GYUROVA, S., G. VALCHEV, Pisma na cheshki literatori do Kiril Hristov. [Letters from Czech Writers to Kiril Hristov.] In: *Literaturna misal*, XIII, 1969, № 6, pp. 96–114.

HAVLÍČKOVÁ, V. *Kiril Christov. Kdo je...* Praha: Orbis, 1948 (a), č. 108.

HAVLÍČKOVÁ, V. *Vztah bulharské poesie k Čechám*. Strojopis doktorské disertace. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1948 (b).

HEROLD, E. *Eduarda Herolda Dějepisné novely I. Stavitel Karlova*. V Praze: Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých, 1881.

HEROLD, E. Stavitel Karlova. Povídka z časů Karla IV. In: *Lumír*, III, 1853, č. 44–52.

HRISTOV, K. Karl IV (Stsena iz novata piesa „Maystor i dyabol“). [Charles IV (Scene from the new play “Master and Devil”).] In: *Vestnik na vestnitsite*, XXI, 1936, № 83, 3. 10.

HRISTOV, K. Maystor i dyabol. Stseni iz prazhkiya zhivot v XIV stoletie. In: Master and Devil. Scenes from Prague Life in the 14th Century. Typescript. Praga, 1936 [Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze, fond Christov Kiril].

HRISTOV, K. *Maystor i dyabol. Stseni iz zhivota na balgarite v nachaloto na X stoletie*. [Master and Devil. Scenes from the Life of Bulgarians in the Early 10th Century.] Sofia: Zaveti [publ.] 1939.

HRISTOV, K. Otkrivatel. Drama v tri deystvia. Predgovor. [Discoverer. Drama in Three Acts. Preface.] In: *Balgarska misal*, XIII, 1938, № 4, pp. 209–217.

HRISTOV, K. *Rachenitsa. Piesa v tri deystvia*. [Rachenitsa. A Play in Three Acts.] Vtoro izdanie. Sofia: T. F. Chipev [publ.] 1933.

HRISTOV, K., S. GYUROVA, T. TIHOV (EDS.) *Sachinenia v pet toma. T. V. Ch. 1. Vreme i savremennici. Otkasi ot dnevniki v edinadeset toma*. [Works in Five Volumes. Vol. V. Part 1. Time and contemporaries. Excerpts from a Diary in Eleven Volumes.] Sofia: Balgarski pisatel [publ.] 1967.

HRONKOVÁ, D. Hra Kirila Christova Majstor i djavol. In: *Česko-bulharské kolokvium 2005*. Resumé příspěvků, 23.–24. května 2005. Praha: Aequitas, s. 19–20.

HRONKOVÁ, D. O bulharské literatuře, zvláště poezii a dramatu, v Čechách mezi dvěma válkami. In: *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1963, s. 334–365.

HRONKOVÁ, D. Po nyakoi vaprosi na balgarskata literatura v Chemia mezhdu dveve svetovni voyni. [On Some Issues of Bulgarian Literature in Bohemia between the Two World Wars.] In: *Chehoslovakia i Balgaria prez vekovete* [Czechoslovakia and Bulgaria over the Centuries.] Sofia: Izdatelstvo na BAN, 1963, pp. 415–455.

KOŠNÁŘ, J. *Staropražské pověsti a legendy*. K vydání připravili a ediční poznámku napsali Jaroslav Kabíček (textová část) a Jan Royt (obrazová část). Klub čtenářů. Rodinný klub, sv. 640. 3. vyd. [1. vyd. 1933]. Praha: Odeon, 1992.

LÍBAL, D. *Pražské gotické kostely*. Praha: Kovanda, 1946.

NAVRÁTIL, K. *Paměti kostela Panny Marie na nebe vzaté a sv. Karla Velikého a bývalého královského kláštera řeholních kanovníků Lateranských sv. Augustina, nyní městské chorobnice, na Hoře Karlově v Novém Městě pražském*. V Praze: Hynek Militký a Novák, 1877.

URBAN, Z. České archivní příspěvky ke studiu života a díla Kirila Christova. In: *Slavia*, XLVIII, 1979, č. 4, s. 369–374.

URBAN, Z. Hudožestvení proizvedenia ot Kiril Hristov publikovani v chesh-kia pechat prez godinite 1897–1944. [Works of Art by Kiril Hristov Published in the Czech Press in the Years 1897–1944.] In: *Literaturná istoria*, 1979, № 4, pp. 79–89.

URBAN, Z. *Kiril Christov v Čechách*. Praha: Státní knihovna ČSR – Slovanská knihovna, 1978.

WOLLMAN, F. *Bulharské drama*. Spisy Filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě, sv. 9. Bratislava: Filosofická fakulta University Komenského, 1928.

PRAGUE VERSION OF THE DRAMA “MAYSTOR I DYAVOL”.

SOME REMARKS ON KIRIL HRISTOV’S (1929–1938) CZECH PERIOD

Abstract. This contribution closely focuses on the features of the first, as of yet not published, Prague version of the Kiril Hristov’s drama “Maystor i dyavol” [The Master and the Devil] written in 1935–1936. The manuscript is stored in the Museum of Czech Literature Literary Archive in Prague (unprocessed collection “Christov Kiril”). Attention is paid, first, to the original legend about the builder of the Church of the Assumption of the Our Lady and St. Charles the Great in Karlov (Prague) which Christov knew from various sources, and second, to the genealogical aspects of the drama (the author himself called it “a Prague dramatic legend”). It then deals with the circumstances of the genesis of the drama and possible genetic relations to other literary texts of diverse provenience. It has been supposed that, apart from newer literary treatments of the drama, the plot of the drama was built on Karel Navrátil’s (1830–1887) treatise about the aforementioned church in Karlov, written in the 1870s. Recently it was discovered that Navrátil’s treatise was only a impulse for the theater play, but especially Kiril Hristov’s own drama built its architectonic and plot line construction and composition on an older Eduard (Edvard) Herold’s (1820–1895) historical novella “The Builder of Karlov. A Short Story From the Times of Charles IV”, published in 1853.

Keywords: Kiril Hristov, Bulgarian drama, Prague, legend, devil, Charles IV, Bulgarian-Czech literary relations, Karel Navrátil, Eduard (Edvard) Herold

Marcel Černý (Slovanský ústav AV ČR, Praha), PhDr., PhD

ORCID iD: 0000-0003-0916

E-mail: cerny@slu.cas.cz

† **Dana Hronková (Černošice)**, PhDr.